

ПОЛІЙОВСЬКА М. Т.,

ад'юнкт кафедри кримінального права
і кримінології

(Інститут з підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Львівського державного університету
внутрішніх справ)

УДК 343.211

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.2.1.35>

ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЯКИМИ ПЕРЕДБАЧЕНО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОСЯГАННЯ НА ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. В свою чергу правоохоронні органи як державна виконавча ланка влади є спрямована на виконання даних функцій, а саме забезпечення стану законності й правопорядку, захисту прав, свобод та інтересів громадян, суспільства і держави, а також на реалізацію інших законодавчо визначених функцій держави. Ефективне функціонування держави неможливе без створення сприятливих умов для діяльності правоохоронних органів. Один із чинників, що забезпечує ефективне функціонування правоохоронних органів виступає належне забезпечення захисту життя і здоров'я даних працівників.

У статті досліджено питання кримінально-правової охорони службової діяльності працівників правоохоронних органів, зокрема проаналізовано статті 345 та 348 Кримінального кодексу України. Проведений аналіз сучасних наукових праць за вищезазначеною проблематикою дозволило дійти висновку, що не з усіх елементів кримінально-правової кваліфікації досліджуваних правопорушень вчені дійшли одностайності. Констатовано, що кримінально-правові норми, які забезпечують охорону службової діяльності працівників правоохоронних органів є важливим механізмом який забезпечує працівників правоохоронних органів можливістю сумлінно виконувати свою роботу.

Розкрито суть об'єкта, а саме поняття нормальної діяльності правоохоронних органів та їх авторитету, що являється основним безпосереднім об'єктом та акцентовано увагу на психічну недоторканість працівника правоохоронного органу або його близького родича та його здоров'я, що являється додатковим об'єктом.

Опрацьовано поняття об'єктивної сторони вище зазначених статей як ключових елементів складу злочину, що являють собою фундамент усієї конструкції складу злочину і кримінальної відповідальності в цілому.

Розкрито поняття суб'єкта який посягає на життя та здоров'я працівника правоохоронного органу, та значення суб'єктивної сторони статей 345 та 348 Кримінального кодексу України, розкрито їхню суть та значення.

Ключові слова: працівник правоохоронних органів, кримінально правовий захист, кримінальне правопорушення, кримінально-правова кваліфікація, погроза, насильство, посягання, посягання на життя, кримінальна відповідальність.

Poliiovska M. T. Characteristics of criminal offenses that provide for liability for encroachment on the life and health of a law enforcement officer

Human rights and freedoms and their guarantees determine the content and direction of state activity. Ensuring human rights and freedoms is the main duty of the state. In turn, law enforcement agencies as the state executive branch of power are aimed at performing these functions, namely ensuring the state of legality and law and order, protecting the rights, freedoms and interests of citizens, society and the state, as well as the implementation of other legally defined functions of the state. Effective functioning of the state is impossible without creating favorable conditions for the activities of law enforcement agencies. One of the factors that ensures the effective functioning of law enforcement agencies is the proper protection of the life and health of these employees.

The article examines the issue of criminal-legal protection of the official activities of law enforcement officers, in particular, articles 345 and 348 of the Criminal Code of Ukraine are analyzed. The conducted analysis of modern scientific works on the issue under consideration allowed us to come to the conclusion that not all elements of the criminal-legal qualification of the studied offenses have been reached by scientists. It has been established that the criminal law norms, which ensure the protection of official activities of law enforcement officers, are an important mechanism that provides law enforcement officers with the opportunity to conscientiously perform their work.

The essence of the object is revealed, namely the concept of normal activity of law enforcement agencies and their authority, which is the main immediate object, and attention is focused on the mental integrity of a law enforcement officer or his close relative and his health, which is an additional object.

The concept of the objective side of the above-mentioned articles as key elements of the composition of the crime, which represent the foundation of the entire construction of the composition of the crime and criminal liability in general, is elaborated.

The concept of a subject who encroaches on the life and health of a law enforcement officer, and the meaning of the subjective side of Articles 345 and 348 of the Criminal Code of Ukraine, their essence and meaning are revealed.

Key words: *law enforcement officer, criminal defense, criminal offense, criminal qualification, threat, violence, assault on life, criminal liability.*

Актуальність теми та дослідження. Стаття 345 та 348 Кримінального кодексу України передбачено кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу, а також посягання на життя та здоров'я працівника правоохоронного органу. Як наголошується в юридичній літературі, почуття тривоги за своє життя, здоров'я, збереження майна, а також за безпеку своїх близьких, може впливати на прийняття незаконних та необґрунтованих рішень особами, зазначеними як потерпілі у диспозиціях даних статей. Внаслідок цього наявність статті 345 та 348 є обґрунтованою, оскільки вони сприяють забезпеченню належності діяльності правоохоронних органів. Крім того, нормами, що містяться у вказаних статтях, здійснюється кримінально-правова охорона безпеки життя та здоров'я окремих суб'єктів, близьких родичів працівників правоохоронних органів, що є одним із засобів запобігання цим кримінальним правопорушенням.

Теоретичною базою дослідження при розгляді даного питання послужили праці таких авторів як О. Авраменко, П.П. Андрушка, Р.В. Вереша, Д.Ю. Гуренко, В.О. Казміренко, У.М. Угоди, І.О. Харь, В.В. Шаблістого та інші.

Метою дослідження є кримінально-правова характеристика кримінальних правопорушень регламентованих статтею 345 та 348 Кримінального кодексу України.

Основна частина. Дослідження розпочнемо з того, що нині визначити реальний рівень злочинності проти правоохоронних органів доволі складно через його високу латент-

ність. На характеристику поведінки суб'єкта, що наважується скоїти кримінальне правопорушення проти правоохоронної системи, суттєвим чином впливають способи використання нею своїх прав та обов'язків у конкретному законодавчому діянні. У зв'язку з цим, законодавець у статті 345 Кримінального кодексу України передбачив кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу [1].

В ч. 1 ст. 160, ч. 2 ст. 161 Кримінального кодексу України законодавець трактує погрозу як спосіб вчинення кримінального правопорушення, але не конкретизує її зміст. Також необхідно зауважити, що в кримінальному законодавстві України наявні різного роду погрози, наприклад: «погроза насильством, погроза побоїв, погроза тілесних ушкоджень, погроза заподіяння шкоди здоров'ю, погроза пошкодження або ж знищення майна, погроза розголошення відомостей та ін» [2].

Досліджуючи погрозу як форму вираження психічного насильства, необхідно під нею розуміти повідомлення її особі, котра безпосередньо їй піддається, а також відомостей про вчинення щодо неї чи інших, в переважній більшості випадків, близьких їй осіб, шкідливих або ж небайдужих дій. При цьому не важливо, чи така погроза може бути вчинена негайно або у певному часовому проміжку.

Як вказує у своєму дослідженні О. Авраменко «головною метою погрози завжди є прагнення породити у потерпілого почуття страху, небезпеки можливого виконання залякування, завдання шкоди йому чи іншим особам у наслідок її реалізації» [3, с. 88].

В свою чергу О.М. Храпцов розуміє погрозу як виражене ззовні залякування, здатне викликати обґрунтовані підстави спричинення шкоди [4, с. 32]. В свою чергу В.В. Шаблістий переконаний, що погроза є одним із видів посягання на свободу, суть якої полягає в дії на психіку потерпілого, збудженні в ньому страху і хоч би непрямому примушенні до певних дій або бездіяльності» [5, с. 285].

Р.В. Куций у своїй статті доходить висновку, що «зовнішній прояв погрози повинен розглядатися через призму таких ознак: поняття погрози як діяння, змісту погрози, форми погрози (способу вираження погрози) та способу доведення погрози» [6, с. 129].

Поседнання вказаних ознак у своїй сукупності і характеризують зовнішній прояв погрози як способу вчинення кримінального правопорушення. Що ж стосується друго ключового поняття в статті 345 КК України, а саме насильства, то воно доволі тісно пов'язане із реальним суспільно небезпечним протиправним застосуванням фізичної сили до іншої людини, обов'язково проти її волі із метою завдання їй фізичних страждань, тілесних ушкоджень або ж позбавлення життя. Варто зауважити, що поняттям «насильство» не в повній мірі охоплюється безпосередньо погроза застосування насильства (психічне насильство), оскільки вона не тягне за собою реального завдання фізичної шкоди іншій людині [7, с. 251].

На мою думку, погрозу, як реальну і таку, що може настати, необхідно сприймати слова особи, яка перебуває також у стані наркотичного чи алкогольного сп'яніння, оскільки це позбавляє її можливості адекватно мислити та орієнтуватись в ситуації, правильно оцінювати всі ризики та керувати власною поведінкою. В більшості випадків, поведінка такої особи майже не передбачувана, а через це є небезпечною.

Отож суспільна небезпека кримінального правопорушення визначеного в частині 1 статті 345 Кримінального кодексу України, виражається в тому, що у наслідок погроз або насильства може бути порушена нормальна діяльність працівника правоохоронного органу, підривається авторитет самих правоохоронних органів. Не випадково на початку дослідження зазначено, що злочинні дії у вигляді погрози щодо працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів, можуть викликати у нього почуття занепокоєння і тривоги, і як наслідок це може заважати йому належним чином виконувати свої службові обов'язки.

Звідси логічним є висновок, що основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого статтею 345 Кримінального кодексу України, є нормальна діяльність правоохоронних органів, їх авторитет, додатковим об'єктом можемо виділити – психічну недоторканість працівника правоохоронного органу або його близького родича та його здоров'я.

Як стверджує А.М. Удод існує достатньо підстав вважати основним безпосереднім об'єктом злочину суспільні правоохоронні відносини, а додатковим обов'язковим – у сфері власності, здоров'я працівників правоохоронних органів та їх близьких родичів [8, с. 127].

Потерпілими від кримінального правопорушення вказаного в ст. 345 КК України можуть бути: працівник правоохоронного органу/його близькі родичі [1].

Важливою ознакою, яка виділяє особу саме як працівника правоохоронного органу є те, що вона бере безпосередню участь у:

– кримінальних провадженнях та розслідуванні справ про адміністративні правопорушення;

– оперативно-розвідувальній діяльності;

– охороні публічної безпеки та громадського порядку;

– розгляді судових справ у будь-якій судовій інстанції;

– виконанні рішень, постанов, ухвал, вироків суду, постанов органів дізнання і досудового слідства;

– контролі за переміщенням через державний і митний кордон України людей, товарів, транспортних засобів та інших предметів чи речовин;

– контролі та нагляді за виконанням законів.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення за ст. 345 КК України може виражатися у таких діях:

1) погрози (частина 1);

2) насильстві (заподіяння побоїв, тілесних ушкоджень – легких, середньої тяжкості (частина 2) або тяжких (частина 3) [1].

Що стосується суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого статтею 345 Кримінального кодексу України, то наковці з цього приводу не дійшли спільної думки. Грунтовна дефініція запропонована І.О. Харь І.О.: «Суб'єктом кримінального правопорушення погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу може бути фізична осудна, неслужбова, приватна особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), які заподіяли середньої тяжкості чи тяжкі тілесні ушкодження та яким до моменту вчинення кримінального правопорушення виповнилося 14 років, а в разі інших злочинних проявів, описаних у статті 345 Кримінального кодексу України суб'єктом може бути також фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років» [9, с. 131].

Що стосується суб'єктивної сторони досліджуваного кримінального правопорушення, то в цьому випадку панує одна думка про вчинення даного правопорушення виключно умисно.

Як складова частина кримінально-правової охорони службової діяльності працівників правоохоронних органів передбачена також ст. 348 КК України «Посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця» [1].

Особливістю конструкції ст. 348 КК України можна відзначити те, що її диспозиція містить фактично ознаки двох складів кримінального правопорушення:

1) вбивство або замах на вбивство працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків;

2) вбивство або замах на вбивство члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця у зв'язку з їх діяльністю щодо охорони громадського порядку [10, с. 291–299].

Тому необхідно відокремити поняття працівник правоохоронного органу та інші суб'єкти правоохоронної діяльності, а зважаючи на тему дослідження, тут будемо детальніше аналізувати безпосередньо питання посягання на життя працівника правоохоронного органу.

Так, характеризуючи ознаки об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого статтею 348 Кримінального кодексу України, вчені в першу чергу звертають увагу на те,

що це двооб'єктне кримінальне правопорушення, при цьому один об'єкт розглядається як основний, інший як додатковий, але обов'язковий.

Об'єктом даного кримінального правопорушення, – як відзначає С.І. Дячук, – є регламентована нормативно-правовими актами діяльність правоохоронних органів, щодо охорони громадського порядку, їх авторитет. Додатковим обов'язковим об'єктом даного кримінального правопорушення є життя працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів» [11, с. 1119].

О.О. Дудоров з даного питання вказує, що основний безпосередній об'єкт кримінального правопорушення – нормальна службова діяльність працівників правоохоронних органів. Додатковим об'єктом є життя зазначених у диспозиції статті 348 осіб [12, с. 956].

Таким чином, основним безпосереднім об'єктом даного кримінального правопорушення є нормальна службова діяльність працівників правоохоронних органів, авторитет цих органів, а також встановлений порядок охорони громадського порядку. Додатковим обов'язковим об'єктом розглянутого кримінального правопорушення є життя.

Як і у випадку із кримінальним правопорушенням встановленим ст. 345 КК України, потерпілими від посягання на життя працівника правоохоронного органу, можуть бути працівник правоохоронного органу, його близький родич [1].

Характеризуючи об'єктивну сторону кримінального правопорушення, передбаченого ст. 348 КК України, С.І. Дячук відзначає: «Об'єктивна сторона кримінального правопорушення полягає у вчиненні діяння, спрямованого на позбавлення життя зазначених у диспозиції коментованої статті осіб» [11, с. 1119]; О.О. Дудоров вказує: «З об'єктивної сторони кримінальне правопорушення виражається у посяганні на життя відповідної особи, а саме у: вбивстві або замаху на вбивство» [12, с. 956].

Якщо брати до уваги вище викладені позиції науковців, то з об'єктивної сторони дане кримінальне правопорушення характеризується лише як посягання на додатковий об'єкт, а про посягання на основний об'єкт жодним чином не згадується. З такою характеристикою об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення наврядчи можна погодитися.

Що стосується суб'єктивних ознак кримінального правопорушення передбаченого статтею 348 Кримінального кодексу України, то в науковій літературі переважають думки, що суб'єктивна сторона цього кримінального правопорушення характеризується умислом [11, с. 1119]. При цьому звертається увага на те, що «обов'язковою ознакою кримінального правопорушення є мотив: правопорушення вчинюється у зв'язку з виконанням працівником правоохоронного органу своїх службових обов'язків, щодо охорони громадського порядку. За відсутності названого мотиву дії винного кваліфікуються за статтями Особливої частини кодексу, що передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи» [4, с. 1120]. В інших випадках констатується таке: «Суб'єктивна сторона злочину характеризується умислом. При цьому зміст умислу включає усвідомлення винним специфічних ознак потерпілого та зв'язку посягання з його певною службовою чи громадською діяльністю. Належність потерпілого до працівників правоохоронних органів може підтверджуватись формою, демонстрацією посвідчення, особистим знайомством тощо» [12, с. 957].

З вище викладеного випливає висновок, що суб'єктивне ставлення винного щодо посягання на правоохоронну діяльність одні автори розглядають лише в якості мотиву вчинення кримінального правопорушення, інші – в якості складової частини умислу, який спрямований проти життя працівника правоохоронного органу.

На мою думку, враховуючи особливості складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 348 КК України, при характеристиці суб'єктивної сторони слід виходити з наступних відомостей.

Вина характеризується умисною формою. Як стверджують науковці зміст умислу утворюють два моменти – інтелектуальний і вольовий. Інтелектуальний момент містить у собі дві ознаки – усвідомлення суспільно небезпечного характеру вчинюваного діяння і передбачення суспільно небезпечних наслідків, вольовий момент містить одну ознаку –

бажання настання суспільно небезпечних наслідків, що передбачаються винною особою, або свідоме припущення їх настання» [13, с. 77].

Усвідомлення суб'єктом кримінального правопорушення суспільної небезпеки означає, що він розуміє і фактичну сторону вчинюваного діяння, так і його суспільне значення.

Основна дія спрямована проти регламентованої нормативно-правовими актами діяльності правоохоронних органів. Допоміжна дія спрямована проти життя зазначених у диспозиції статті 348 Кримінального кодексу України осіб. При цьому суб'єкт кримінального правопорушення розуміє цю багатооб'єктність і складність об'єктивної сторони діяння, а також особливості потерпілого.

Суб'єкт розглядуваного кримінального правопорушення розуміє, що мотивує його до вчинюваного протиправного діяння або прагнення перешкодити потерпілому у момент посягання чи в майбутньому виконувати свої службові обов'язки або здійснювати діяльність щодо охорони громадського порядку, або помста за виконання цих обов'язків чи за таку діяльність у минулому. При цьому суб'єкт правопорушення також усвідомлює, що це дійсний працівник правоохоронного органу, а не колишній [14, с. 194].

Суб'єктом кримінального правопорушення регламентованою статтею 348 є осудна особа, яка досягла 14-річного віку.

Висновок. Завершаючи дане дослідження, хочу зацентувати увагу на тому, що працівник правоохоронного органу є ключовою ланкою в системі протидії злочинності, від незалежної реалізації функцій яких пов'язана соціальна стабільність та безпека в багатьох сферах життєдіяльності. Тому прояв соціально-детермінованої схильності певних осіб до погроз або насильства, до працівників правоохоронних органів, як засіб реалізації власних інтересів та задоволення потреб є недопустимим. Посягання на життя співробітника правоохоронного органу, фактично можна прирівняти до посягання на діяльність правоохоронних органів в цілому, посягання на їх авторитет.

Тим не менше практика показує, що такі випадки всеодно приступні в нашому суспільстві. Для того, щоб захистити працівників правоохоронних органів та їх близьких від неправомірних дій з боку інших осіб, кримінальне законодавство визнає кримінально каранним погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК України) та посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (ст. 348 КК України).

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України. Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26. ст. 131.
2. Дімітров М.К. Погроза за кримінальним правом України: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 244 с.
3. Авраменко О. Криміналістична характеристика способів викрадення людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 10. С. 87–89.
4. Храмов О. М. Погроза в кримінальному праві України (питання теорії та практики) *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2007. Вип. 39. С. 29–37.
5. Шаблістий В. В. Поняття погрози у кримінальному праві та законодавстві України: історія та сучасний стан. *Університетські наукові записки*. 2009. № 1 (29). С. 283–286.
6. Куцій Р.В. Ознаки зовнішнього прояву погрози як способу вчинення злочину. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2014. № 12. Том 2. С. 129–131.
7. Казміренко В. О. Насильство як спосіб вчинення корисливо-насильницьких злочинів. *Порівняльно-аналітичне право*. № 1 2015. С. 250–253.
8. Удод А. М. Характеристика об'єкту погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК України). *Європейські перспективи. Кримінальне право, кримінальний процес та криміналістика*. № 5, 2013. С. 122–128.

9. Харь І. О. Суб'єкт злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян і злочини проти журналістів. *Юридична наука. Кримінальне право*. № 7(73), 2017. С. 126–142.

10. Гуренко Д. Ю. Посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця: загальна характеристика складу злочину. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 4. С. 291–299.

11. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. 2-е вид., перероб. та допов. /за ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. К.: Дакор, 2008. 1428 с.

12. Науковопрактичний коментар Кримінального кодексу України. 6-е вид., перероб. та допов. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. К.: Юрид. думка, 2009. 1236 с.

13. Вереша Р. В. Умисел і його види (коментар до ст. 24 КК України). *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 3(19). С. 73–82.

14. Гуренко Д.Ю., Суб'єктивні ознаки посягання на життя працівника правоохоронного органу. *Право і суспільство* № 2/2011. С. 191–195.

